

Ústava a stát. Ústavní vývoj v českých zemích od r. 1918. Ústavní pořádek ČR.

6. přednáška (Státověda)

JUDr. Bc. Radovan Malachta, Ph.D.
podzim 2024

Osnova přednášky

1. Ústava a její druhy
2. Ústavní vývoj v českých zemích po roce 1918
3. Pojem ústavní pořádek ČR

MUNI LAW

Ústava

Psané ústavy

- **Ústava** = právní akt nejvyšší síly, někde jako **Základní zákon**
- **psané ústavy** – není jasné, od kdy a kde lze uvažovat o prvních psaných ústavách – 17. století
 - to, že se něco označovalo jako Ústava neznamena, že bylo skutečně ústavou v dnešním pojetí
- spojeno typicky s pojmem moderní stát
- z počátku organizace státní moci a dělba státní moci (18. století)
 - jednotlivci zpočátku v samostatných dokumentech a chartách
- vztah státní moci a jednotlivců (od 19. století)
 - jednotlivci mají například všeobecné volební právo, podílí se tak na správě věcí veřejných
- Ústava jako prostředek ochrany demokracie (20. století)

Některé druhy

rigidní

- lze ji měnit obtížněji než zákon
- výhoda (nepodléhá změnám z různých důvodů)
- nevýhoda (nepružnost při změnách ve společnosti)

flexibilní

- lze ji měnit stejným způsobem jako zákon

ČR

- rigidní: 3/5 všech poslanců a 3/5 většiny senátorů
- *tj. kolik minimálně poslanců a senátorů je potřeba ke schválení změny ústavy?*
- čl. 39/1 a 39/4

(1) Ústava může být doplňována či měněna pouze ústavními zákony.

(4) K přijetí ústavního zákona a souhlasu k ratifikaci mezinárodní smlouvy uvedené v čl. 10a odst. 1 je třeba souhlasu třípětinové většiny všech poslanců a třípětinové většiny přítomných senátorů.

Poznámka bokem: Právo reaguje na společenský vývoj.

Některé druhy

– trvalé

- ideální stav, mají platit neomezenou dobu
- nevylučuje možnost změny textu (viz předchozí slide) či nahrazení jinou trvalou ústavou

– prozatímní

- dočasné, často po vzniku nového státu
- typicky než se sejde ústavodárný sbor, jehož pravidla jsou v ústavě upravena (vedle dalších otázek jako státní moc)

– ČR

- dnes trvalá
- ale známe z historie i prozatímní

37/1918 Sb.
Zákon
ze dne 13. listopadu 1918
o prozatímní ústavě. O národním shromáždění.

Některé druhy

– psané

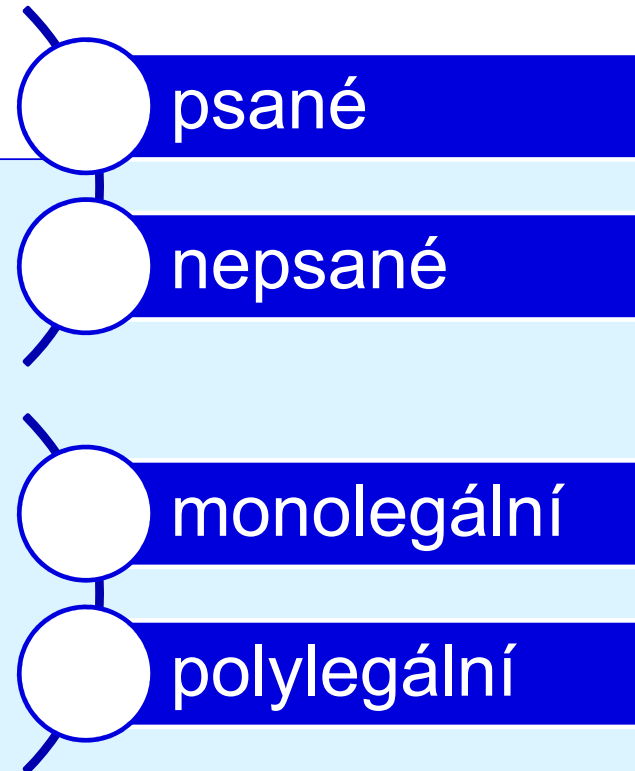
- obsažena v jednom či více právních předpisech
- **monolegální** – tvoří jediný text/dokument
- **polylegální** – tvoří více dokumentů

– nepsané

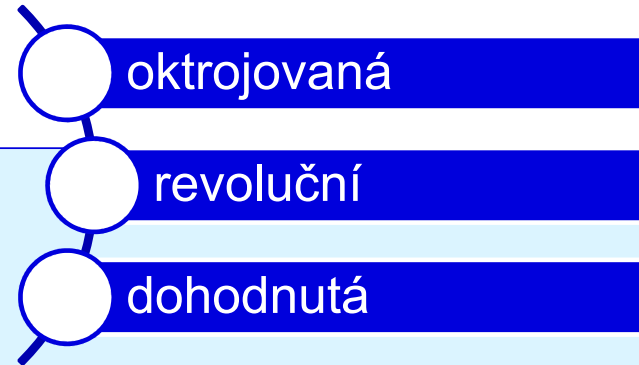
- i jinde je obsažena – obyčeje či precedenty

– ČR

- psaná polylegální
- ústavní pořádek (viz dnes dále)

Některé druhy

— oktrojovaná

- vydaná panovníkem bez součinnosti jiných
- známe z historie českých dějin
- Pillersdorfova ústava (dubnová ústava 1848; Ústavní listina rakouského císařství – císař Ferdinand I.; nakonec svolán ústavodárný sněm)
- Stadionova ústava (březnová ústava 1849; císař František Josef I., nikdy nevedena do praxe)

— revoluční

- výsledek jedné síly ve společnosti

— dohodnutá

- výsledek dohody sil ve společnosti

Funkce ústavy

- úprava základních společenských vztahů - určují povahu společnosti, formu státu (forma vlády, státní režim, územní organizace) – funkce **právní**
 - výkon státní moci – kdo je legitimován, kdo kontroluje
 - principy fungování státu a společnosti
 - nejvyšší právní síla (viz dále) – zajišťují stabilitu právního řádu a vztahů ve společnosti a státě
 - reprezentace prostřednictvím orgánů vůči společnosti dovnitř i navenek
- funkce **politická** – ústavní normy = politické normy
- funkce **ideologická** – výraz zaměření státu a společnosti
- funkce **kulturní** – právní, politické, obecné kulturní hodnoty

Zdroj: Srov. FILIP, Jan a Jan SVATONĚ. *Státověda*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011.

Co Ústavy běžně obsahují? **Ústavní normy.**

– viz 2./3. přednáška pana doc. Nováka a přednášky následující

Ústavní pořádek ČRnež se dáme do historie

Článek 112 Ústavy ČR

Článek 112

(1) Ústavní pořádek České republiky tvoří tato Ústava, Listina základních práv a svobod, ústavní zákony přijaté podle této Ústavy a ústavní zákony Národního shromáždění Československé republiky, Federálního shromáždění Československé socialistické republiky a České národní rady upravující státní hranice České republiky a ústavní zákony České národní rady přijaté po 6. červnu 1992.

- proto je polylegální ústava – tvoří ji několik ústavních dokumentů
- někdy se hovoří o ústavě v širším slova smyslu

Ústava České republiky

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.

Ústava České republiky

- ze dne 16.12.1992 (Česká národní rada), účinnost 1.1.1993
- několikrát měněna – tzv. novela (naposledy 2013), bude změna od 1.1.2026
- ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších předpisů
- nejvýznamnější novela (2012) – přímá volba prezidenta, zpřísnění podmínek pro podání žaloby vůči prezidentovi (velezrada, hrubé porušení Ústavy)

Listina základních práv a svobod ČR

2/1993 Sb.

USNESENÍ

předsednictva České národní rady

ze dne 16. prosince 1992

Článek 3

Součástí ústavního pořádku České republiky je Listina základních práv a svobod.

o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky

- usnesení předsednictva ČNR (předtím přijata v rámci ČSFR jako ústavní zákon, nyní jako usnesení)
- vyhlásila se jako součást ústavního pořádku ČR (čl. 3 Ústavy)
- jen 2 změny – drobné, ale podstatné z hlediska lidských práv
 - 1998 – zadržaná osoba do 48 hodin propuštěna na svobodu či odevzdána soudu místo 24 hodin
 - 2021 – právo bránit život svůj či život jiného člověka i se zbraní je zaručeno za podmínek, které stanoví zákon

Dále

Čísla po Vás nikdo nikdy na fakultě chtít nebude

- ústavní zákon č. 4/1993 Sb., o opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky
- ústavní zákon č. 29/1993 Sb., o některých dalších opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky
- ústavní zákon č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávných celků (tj. kraje – 14 vč. Hlavního města Prahy)
- ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky
- ústavní zákon č. 515/2002 Sb., o referendu o přistoupení České republiky k Evropské unii

Dále

– změny ústavy

- viz předchozí slide – vytvoření krajů (vyšší územní samosprávné celky)
- ústavní zákon č. 71/2012 Sb., kterým se mění ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů – přímá volba prezidenta, podmínky pro podání žaloby vůči prezidentovi

– státní hranice

- se všemi sousedními státy byly měněny hranice během existence samostatné ČR

– zkrácení volebního období

- ústavní zákon č. 69/1998 Sb., o zkrácení volebního období Poslanecké sněmovny (velmi krátký – 3 články – 3 věty)
- ústavní zákon 195/2009 Sb., o zkrácení volebního období Poslanecké sněmovny (byl zrušen nálezem Ústavního soudu 10/9/2009)

Ústava jako právní akt nejvyšší právní síly

- vše uvedené v pyramidě pod Ústavou a ústavními zákony musí být v souladu s Ústavou a ústavními zákony
- ústavně-konformní výklad
- otázka aplikační přednosti práva EU a mezinárodních smluv
- některé lidskoprávní mezinárodní smlouvy jako součást ústavního pořádku - konstitucionalizace
- mezinárodních smluv o lidských právech

Pyramida na předchozím slide

- právní systém ČR – dle **právní síly**
- **Ústava a ústavní zákony** – jasné
- **zákony** – viz další přednášky
- **zákonné opatření** – článek 33 Ústavy
 - pokud je rozpuštěna Poslanecká sněmovna, přijímá Senát (na návrh vlády)
 - ve věcech, které nesnesou odkladu (nelze ve věcech Ústavy, státního rozpočtu, státního závěrečného účtu, volebního zákona a mezinárodních smluv podle čl. 10)
 - musí být schváleno Poslaneckou sněmovnou na její první schůzi – tzv. **ratihabice** – pokud ne, pozbývá platnosti
 - příklad: zákonné opatření Senátu č. 340/2013 Sb., dani z nabytí nemovitých věcí (zrušeno 2020)

Pokračování

- **nařízení vlády – možnost vydávat plyne přímo z Ústavy**
 - k provedení zákona a v jeho mezích je vláda oprávněna vydávat nařízení (čl. 78 Ústavy)
- **vyhlášky ministerstev – možnost vydávat jen na základě zmocnění zákonem**
 - na základě a v mezích zákona vydávat právní předpisy, jsou-li k tomu zákonem zmocněny
- **obecně závazné vyhlášky obcí a krajů - tzv. samostatná působnost**
- **nařízení obcí a krajů - tzv. přenesená působnost** (prováděcí předpis k zákonům)

Příklad k vyhláškám ministerstva – školský zákon
<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>

Ústavní vývoj v českých zemích od r. 1918

Upozornění

- prezentace obsahuje hodně textu
 - není účelem znát vše
 - jde o pochopení fungování státu během různých období
-
- určitě se **neučte** nazpaměť, co znamenala zákonodárná, výkonná moc a soudní moc v jednotlivých ústavách – to není smyslem
 - smyslem je pochopení fungování státu v jednotlivých obdobích

Prozatímní Ústava

https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1918.html

- přijata 13.11.1918 (zákon č. 37/1918 Sb.), „jen“ 21 §
- 3 nejvyšší orgány:
 - **NÁRODNÍ SHROMÁŽDĚNÍ** – Revoluční NS rozšířením Národního výboru, poslanci podle voleb do říšské rady z roku 1911; zákonodárná moc, dozor nad výkonnou mocí; nejsilnější pravomoci
 - **VLÁDA** – výkonná moc, předsedu a členy (ministry) volí NS, rozhodují o návrzích zákonů, věcech politické povahy, jmenován některých úředníků, může vydávat nařízení
 - **PREZIDENT REPUBLIKY** – volený NS, hlava státu, imunita, reprezentant státu, diplomatické funkce, nejvyšší velitel vojsk, uděluje milost a amnestii, vládní akty kontrasignuje odpovědný člen vlády, do výkonné moci jinak nezasahuje, může vracet zákony usnesené NS do 8 dnů (NS mohlo setrvat na stanovisku) – i přes tyto pravomoci měl nejslabší postavení v soustavě orgánů
- novelizována kvůli Slovákům – zvýšil se počet poslanců z 256 na 270
- podoba téměř **čistá parlamentní republika**
- **soudní moc:**
 - Ústava neřeší, jen vyhlášení rozsudků a nálezů soudu jménem republiky
 - 1918 zřízen Nejvyšší správní soud (ÚS ještě nebyl), není v Ústavě

Ústavní listina 1920

<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/1702/1/2/zakon-c-121-1920-sb-kterym-se-uvozuje-ustavni-listina-ceskoslovenske-republiky/zakon-c-121-1920-sb-kterym-se-uvozuje-ustavni-listina-ceskoslovenske-republiky>

– zákon č. 121/1920 Sb. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky

– preambule (prohlášení) + 10 článků + 134 §

My, národ Československý, chtějíce upevniti dokonalou jednotu národa, zavéstí spravedlivé řády v republice, zajistiti pokojný rozvoj domoviny československé, prospěti obecnému blahu všech občanů tohoto státu a zabezpečiti pozhnání svobody příštím pokolením, přijali jsme ve svém Národním shromáždění dne 29. února 1920 ústavu pro Československou republiku, jejíž znění následuje.

Při tom my, národ Československý, prohlašuje, že chceme usilovati, aby tato ústava i všechny zákony naší země prováděny byly v duchu našich dějin stejně jako v duchu moderních zásad, obsažených v hesle sebeurčení; neboť chceme se přičleniti do společnosti národů jako člen vzdělaný, mírumilovný, demokratický a pokrokový.

– 10 článků – uvozovacích

- orgány zůstávající v činnosti, dokud nebudou zvoleny nové (NS, prezident)
- Ústava jako nejvyšší akt právní síly, žádný zákon nesmí být v rozporu či ji měnit, lze ji měnit či doplňovat jen ústavními zákony
- hovoří se o Ústavním soudu – rozhoduje o onom rozporu zákonů s Ústavou (vč. zákonů Podkarpatské Rusi), ÚS měl 7 členů, podrobnosti stanovoval zákon o Ústavním soudu

Ústavní soud

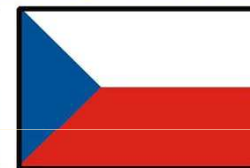
Ústavní listina 1920 – všeobecná ustanovení

- demokratická republika s voleným prezidentem
- lid je jediný zdroj veškeré státní moci v republice Československé
- úprava státního území (jednotný a nedílný celek)
- autonomie Podkarpatské Rusi
 - do praxe plně neprovedena
- jediné a jednotné státní občanství
- hlavní město Praha
- barvy republiky: bílá, červená, modrá

Uznik a návrhy VLAJKY 1918-1920

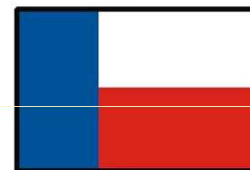
První vlajka 1918-1920

J.Kursa, květen 1919 (*)

V.Preissig, 1919

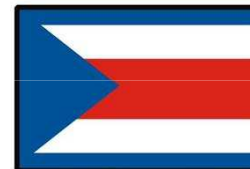
J.Benda, Červen 1919

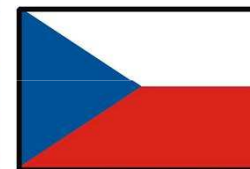
V.Hofman, červen 1919

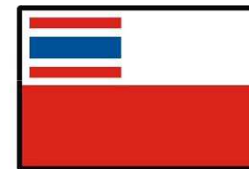
V.Preissig, 1919

J.Jareš, Červen 1919

(*) po optimalizaci 1920

Návrh am.Slováků 1920

Ústavní listina 1920 – zákonodárná moc

- Národní shromáždění – dvoukomorové: Poslanecká sněmovna a Senát
- Poslanecká sněmovna
 - 300 členů – všeobecné, rovné, přímé a tajné hlasovací právo (volilo se v neděli)
 - aktivní volební právo: 21 let, pasivní volební právo: 30 let, na 6 let
- Senát
 - 150 členů – taktéž všeobecné, rovné, přímé a tajné hlasovací právo (volilo se v neděli)
 - aktivní volební právo: 26 let, pasivní volební právo: 45 let, na 8 let
- neslučitelnost funkcí, platnost voleb – volební soud
- imunita (hlasování ve sněmovně; trestní a disciplinární řízení se souhlasem sněmovny)
- svolává a prohlašuje za ukončené prezident
- členové vlády mohli být interpelováni, mohli se účastnit i dobrovolně

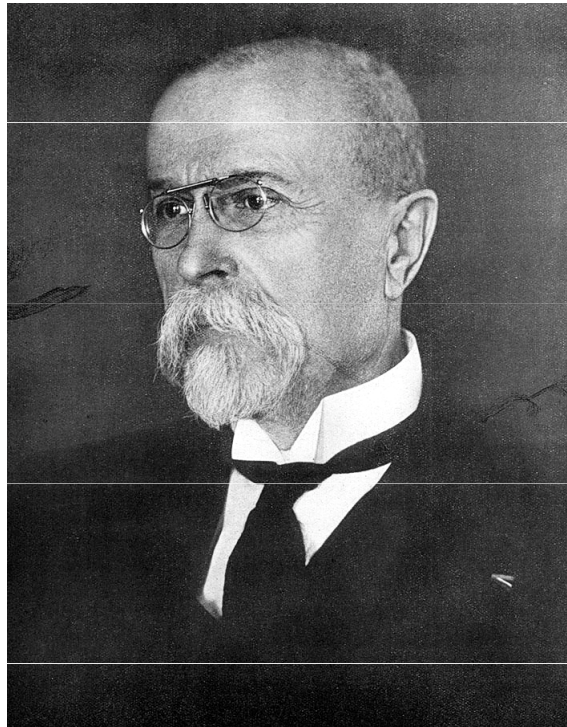
Ústavní listina 1920 – zákonodárná moc

- zákonodárnou iniciativu měly obě komory i vláda
- základní funkce schvalovací (právní předpisy)
- pokud NS zamítlo vládní návrh zákona – **referendum** (lidové hlasování) – nikdy nebylo (nevydal se prováděcí zákon, na který Ústava odkazovala)
- prezident – **právo veto** (do 1 měsíce), obě sněmovny mohly přehlasovat

Ústavní listina 1920 – výkonná moc

- výkonná moc – vláda a prezident
- vláda
 - jmenuje prezident republiky, který určuje ministrům resorty
 - odpovědná poslanecké sněmovně (nikoliv Senátu) – vyslovení nedůvěry (pokud ano, demise vlády)
 - dále obdobně jako prozatímní ústava: možnost vydávat nařízení v mezích a k provedení zákona, zákonodárná iniciativa, rozhoduje o návrzích zákonů, věcech politické povahy, jmenuje úředníky a důstojníky, odpovědný člen vlády kontrasygnuje platnost aktů prezidenta
- prezident
 - volen NS, občan, který dosáhl 35 let
 - 2 období na max. 7 let, v Ústavě výjimka přímo pro TGM
 - obdobné pravomoci jako v prozatímní ústavě: reprezentuje stát, sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy, přijímá a pověřuje velvyslance, svolává + rozpouští NS, prohlašuje za ukončení zasedání sněmoven, právo vracet s připomínkami zákony, podepisuje zákony NS a sněmu Podkarpatské Rusi, jmenuje a propouští ministry, jmenuje VŠ profesory, soudce, důstojníky, uděluje milost, je vrchním velitelem veškeré branné moci
 - za jeho akty odpovídá vlády – kontrasygnace, prezident tak politicky neodpovědný

Prezidenti TGM a E. Beneš

1918, 1920, 1927, 1934

1935-1938, 1945-1948

Ústavní listina 1920 – soudní moc

- státní soudy – organizace stanovena zákonem
- zřízen Nejvyšší soud
- **principy známé dnes:** nezávislost soudů, soudce vázán jen zákonem, ústní a veřejné líčení, oddělení soudnictví od státní správy, odpovědnost (ručení) státu za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím
- prezident – amnestie, zmírňovat či promíjet tresty
- o Ústavním soudu jsme hovořili

Ústavní listina 1920 – práva a svobody, občanské povinnosti

- osobní a majetková svoboda
- domovní svoboda
- svoboda tisku, právo shromažďovací a spolkové
- petiční právo
- listovní tajemství
- svoboda učení a svědomí; svoboda projevu mínění
- manželství a rodina
- branná povinnost
- ochrana menšin národních, náboženských a rasových

Druhá republika

- Ústavní listina z roku 1920 formálně stále platila
- Mnichovská dohoda – porušení Ústavy – státní území bylo možné měnit jen ústavním zákonem, navíc nebyla přijata NS, ale jen vládou a prezidentem
- vzniká **autonomní vláda** na Slovensku a **autonomní vláda** Podkarpatské Rusi
 - ústavní zákon o autonomii Slovenskej krajiny
 - ústavní zákon o autonomii Podkarpatské Rusi
- Slovenská krajina jako autonomní část republiky (označení Republika Česko-Slovenská)
- Ústavní úprava fungování Slovenska a Podkarpatské Rusi – měly svoje nejvyšší orgány s kompetencemi, výkonná moc odpovědná jen příslušným sněmům, části státu formálně rovné + současně společná Ústava, vrcholné společné orgány, jedna hlava státu, republika jako celek mohla vstupovat do mez. vztahů – **připomíná federaci** (ale různé názory)

Zmocňovací zákon 1938

- výrazné změny v Národním shromáždění, nejvýznamnější
- **zmocňovací ústavní zákon č. 330/1938 Sb.** (4 články)
 - zmocnil prezidenta vydávat dekrety s mocí ústavního zákona po 2 roky
 - vláda mohla vydávat nařízení ve věcech, které jinak vyžadovaly formu zákona, na 2 roky
 - oprávnění prodlouženo říšským protektorem 1940
- oprávnění dostaly i autonomní vlády Slovenska a Podkarpatské Rusi
- důsledek: ochromení fungování NS i místních sněmů

Protektorát Čechy a Morava

- 15/3/1939, resp. 16/3/1939 – Výnos (vůdce a říšského kancléře) o zřízení Protektorátu Čechy a Morava

Po tisíc let náležely k životnímu prostoru německého národa česko-moravské země. Násilí a nerozum vytrhly je svévolně z jejich starého historického okolí a posléze jejich zapojením do umělého útvaru Česko-Slovenska vytvořily ohnisko stálého neklidu. Od roku k roku zvětšovalo se nebezpečí, že z tohoto prostoru - jako již jednou v minulosti - vyjde nové nesmírné ohrožení evropského míru. Neboť česko-slovenskému státu a jeho držitelům moci se nepodařilo organisovati rozumně soužití národních skupin, v něm svémocně spojených, a tím probuditi a zachovati zájem všech zúčastněných na udržení jejich společného státu. Tím však prokázal svou vnitřní neschopnost k životu a propadl proto nyní také skutečnému rozkladu.

- neměl státní povahu, součást Velkoněmecké říše (diktatura)
- autonomní, vlastní správa – to bylo ale jen formálně ve výnosu
- nebyla možnost vstupovat do mezinárodních vztahů

Protektorát Čechy a Morava

- říšské orgány a autonomní orgány, ale
- říšský protektor jako zástupce vůdce a říšského kanceláře, zmocněnec říšské vlády (K. von Neurath, R. Heydrich, K. Daluge, W. Frick)
- NS rozpuštěno 21/3/1939 E. Háchou
- vytvořen Výbor Národního souručenství – nevolený orgán, jmenován státním prezidentem
- státní prezident jako hlava autonomní správy (prakticky jen loutka, neměl ani pravomoci)
- protektorátní vláda – orgán výkonné moci – ministři potvrzováni říšským protektorem, kdykoliv mohli být odvoláni
- říšský protektor sám mohl vydávat nařízení v nebezpečí v prodlení, o kterém sám rozhodoval
- reorganizace vlády R. Heydrichem – vláda jako celek není, jen ministerstva
- říšské soudnictví a autonomní soudnictví
 - obyvatelé Protektorátu – němečtí příslušníci, proto německá soudní pravomoc
 - mj. zvláštní soudy (zkrácené řízení, žádné opravné prostředky), lidový soudní dvůr (velezrada)

E. Hácha

1938-1939, 1939-1945

Slovenská republika (Slovenský stát)

- žila si svým způsobem
- **prozatímní ústava** z roku 1939 – platila do osvobození
- **Sněm Slovenské republiky** – jednokomorový orgán – poslanci z předchozího období, volby se nikdy nekonaly (ale byly předpokládány)
- **prezident republiky** (J. Tiso) – volil Sněm, nejen výkonná moc, ale i zákonodárná – mohl vydávat dekrety a ústavní dekrety s mocí zákona
- **vláda** – výkonný orgán, nařízení k provádění zákonů
- **Státní rada** – v podstatě druhá komora Sněmu, zpočátku pravomoci, později zúženy
- **vlastní soudnictví** vč. Slovenského nejvyššího soudu a Nejvyššího správního soudu a Ústavního senátu
- Slovenské národní povstání a vznik Slovenské národní rady

Prozatímní státní zřízení

- označení pro systém orgánů inspirovaný ústavní listinou z roku 1920
- **prezident republiky** – E. Beneš (abdikace z hlediska práva neplatná) – jmenoval vládu a zřizoval Státní radu
- vydával ústavní dekrety – prezident vykonává zákonodárnou činnost v nezbytných případech na návrh vlády s kontrasignací předsedy vlády/člena (nebylo možno svolat NS)
- podléhaly dodatečnému schválení – tzv. ratihabice (do 6 měsíců po schůzi NS)
- významné dekrety z r. 1944 – o obnovení právního pořádku (tzv. právní kontinuita s právním řádem první republiky, popřen Mnichov), a dále o národních výborech a Prozatímním národním shromáždění (příprava na správu po osvobození území)
- **emigrační vláda** – Londýn (J. Šrámek)
- **Státní rada** – zřízena na základě ústavního dekretu prezidenta republiky v roce 1940

Vývoj v letech 1945 až 1948

- Košický vládní program (5/4/1945)
- Národní fronta Čechů a Slováků – vzešla první vláda
- do 28/10/1945 – nejvyšší orgány prezident (E. Beneš) a vláda, prezident stále vykonával dekretální pravomoc až do schůze Prozatímního národního shromáždění
- vymezila se také zákonodárna pravomoc Slovenské národní rady (představil státní moci na Slovensku, představitel svébytného slovenského národa) a následně také pravomoci prezidenta republiky s ohledem na Slovensko – tzv. dvě pražské dohody; třetí pražská dohoda po volbách do Ústavodárneho shromáždění – omezení pravomocí slovenských národních orgánů (role komunistů)
- mělo se navázat na kontinuitu první republiky
- kontinuita zachována v soudnictví (za jeden Nejvyšší soud se považoval NS v Brně a Bratislavě; obdobně Nejvyšší správní soud), vytvořeny dále mimořádné lidové soudy a Národní soudy – dvojí samostatná soustava vojenských soudů

Vývoj v letech 1945 až 1948

– Prozatímní národní shromáždění

- zákonodárny orgán, upraven ústavním dekretem, 300 členů (200 + 100)
- nepřímé volby – místní národní výbory volili volitele ve všech obcích – okresní národní výbory po delegáty na zemských sjezdech – z nich zvoleni poslanci
- potvrdili E. Beneše jako prezidenta, vyslovili důvěru druhé vládě Národní fronty, ratifikace prezidentských dekretů
- hlavní úkol: připravit volby do Ústavodárného národního shromáždění (26/5/1946)

– Ústavodárné národní shromáždění

- plánováno jako jednokomorové na základě ústavního zákona
- volební právo aktivní – 18 let, pasivní – 21 let
- vítězství KSČ – vytvořena vláda (K. Gottwald)
- dva hlavní úkoly: tvorba nové ústavy a tvorba nových zákonů

– Národní výbory

- místní, okresní a zemské; řada úkolů (výběr osob – soudci z lidu v českých zemích – stíhající zrádce a kolaboranty za WWII, očista od nich, národnostní otázky – odsun německého obyvatelstva, příprava na znárodnění)

Ústava 1948

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-150>

- ústavní zákon č. 150/1948 Sb., ze dne 9. května 1948
- preambule (prohlášení) + 12 článků + 178 §
- poměrně dlouhá preambule – zde jen část

Po staletí bojoval pak český a slovenský lid s feudálními vykořisťovateli a s německou dynastií Habsburků za své sociální i národní osvobození. Myšlenky svobody, pokroku a humanity byly vedoucími idejemi obou našich národů, když se v XIX. věku obrodily za společného úsilí slovenských a českých buditelů, vzešlých z lidu. Pod tímž praporem zahájily také oba národy v první světové válce společný odboj proti německému imperialismu, a podníceny Velkou říjnovou revolucí, zřídily po staletích poroby, dne 28. října 1918, svůj společný stát - demokratickou republiku Československou.

Již tehdy, za prvního odboje, toužil náš lid, veden velkým vzorem revolučního boje ruských dělníků a rolníků, po lepším společenském řádu, po socialismu. Avšak toto pokrokové úsilí, navazující na naše nejlepší tradice, bylo zakrátko zmařeno, když se po rozkolu dělnického hnutí v prosinci 1920 podařilo nepočetné vrstvě kapitalistů a velkostatkářů zvrátit navzdory demokratické ústavě pokrokový vývoj v naší republice a přivést k vítězství kapitalistické hospodářské zřízení se všemi jeho zly, zejména s hrůzou nezaměstnanosti.

Když pak oběma našim národům hrozila zkáza z nové imperialistické expanse v zločinné podobě německého nacismu, tu opět - jako kdysi v husitské revoluci panská šlechta - zradila nyní i novověká vládnoucí třída, buržoasie. Ve chvíli nejvyššího nebezpečí se spojila s nepřítelem proti vlastnímu lidu a tím umožnila světovému imperialismu, aby dočasně vyřídil své rozpory na účet obou našich národů hanebnou dohodou mnichovskou.

- paradoxní je, že první kapitola (první §) – lidská práva a svobody

Ústava 1948 – základní články

- lidově demokratická republika
- lid je jediným zdrojem veškeré moci ve státě
- realita? diktatura jedné strany
- dále úvodní články:
 - práce ve prospěch celku a účast na obraně státu je obecnou povinností
 - základní práva občanů (např. vzdělání, práce, spravedlivá odměna, volební právo)
 - základní rozdělení státní moci včetně organizace na Slovensku
 - úprava hospodářské soustavy (rozvedeno dále i v textu Ústavy vč. Jednotného hospodářského plánu)

(1) Hospodářská soustava Československé republiky je založena

na znárodnění nerostného bohatství, průmyslu, velkoobchodu a peněžnictví;

na vlastnictví půdy podle zásady "půda patří tomu, kdo na ní pracuje";

na ochraně drobného a středního podnikání a na nedotknutelnosti osobního majetku.

(2) Všechno národní hospodářství v Československé republice nechť slouží lidu. V tomto veřejném zájmu řídí stát veškerou hospodářskou činnost jednotným hospodářským plánem.

Ústava 1948

- rovnost
- osobní svoboda (nikdo nesmí být stíhán/zatčen, pokud)
- domovní svoboda
- listovní tajemství
- svoboda pobytu
- svoboda majetková
- ochrana rodiny a mládeže
- právo na vzdělání
- svoboda svědomí a vyznání
- svoboda projevu a ochrana kulturních statků
- právo petiční
- právo sociální (právo na práci, odpočinek)

Nejen práva, ale i
povinnosti občana
k státu a ke společnosti

Ústava 1948

– Národní shromáždění

- jednokomorové, 300 poslanců, v druhém období pak 368
- mělo své orgány – užší předsednictvo, dále předseda, výbory, zapisovatelé, kancelář NS
- nebyla kontrolní komise (zrušena)
- zákonodárná pravomoc včetně schvalování mezinárodních smluv; navrhuje zákony
- volilo prezidenta republiky
- imunita (hlasování; trestní a kárné stíhání - souhlas NS)
- oprávněno interpelovat předsedu i členy vlády

– Vláda

- odpovědná NS (jako celek i jednotliví ministři) – na papíře, v realitě odpovědná ústředním orgánům KSČ
- rozsáhlé pravomoci vč. zákonodárné pravomoci
- v čele předseda vlády, dále jeho náměstci, ministři a státní tajemníci
- mj. jmenovala soudce a důstojníky, hlasovala o návrzích, aby prezident užil právo veto (vedle funkcí, které jsme viděli dříve u jiných ústav)

Ústava 1948

– Prezident

- volen NS na 7 let na dvě období, nejméně 35 let požadavek
- sice nebyl nikomu odpovědný, ale potřeba kontrasignace předsedy vlády/člena
- mohla být podána žaloba předsednictvem NS za velezradu ☺
- svolává NS, prohlašuje zasedání za skončené, rozpouští NS
- pravomoci podobné jako jsme viděli u ústavní listiny 1920 (drobné rozdíly)

– Národní výbory

- upraveny v Ústavě, podle správní soustavy – místní, okresní, krajské
- *chrání a posilují lidově demokratické zřízení; spolupůsobí při plnění úkolů obrany státu; pečují o národní bezpečnost; podporují udržování a zvelebování národního majetku; účastní se vypracovávání a provádění jednotného hospodářského plánu; v rámci jednotného hospodářského plánu plánují a řídí hospodářské, sociální a kulturní budování na svém území, zajišťují předpoklady plynulé zemědělské a průmyslové výroby a starají se o zásobování i o výživu obyvatelstva; pečují o národní zdraví; nalézají právo v oboru své působnosti, zejména vykonávají v mezích stanovených zákonem pravomoc trestní*

Ústava 1948

– Soudnictví

- zrušen Ústavní soud, Volební soud
- soudci z lidu – povolání národními výbory
- mimo Ústavu: zákon o zlidovění soudnictví (1948) – mj. předpokládal vznik Státního soudu – ke zjednodušení posuzování TČ na ochranu lidové demokratické republiky; jinak fungují okresní, krajské soudy a Nejvyšší soud; mimo to ale i mimosoudní orgány – akční pětky, akční trojky; bokem stojí vojenské soudy; ústavní zákon o soudech a prokuratuře (1952) – 2 druhy: obecné (lidové, krajské, Nejvyšší) a zvláštní (vojenské, rozhodčí), Státní soud zrušen; nástroje diktatury – represivní složka proti odpůrcům komunistického režimu; později tzv. soudružské soudy (pracovní právo, některé otázky rodinného práva a pravidla socialistického zřízení – více jak 700 v českých zemích, na Slovensku jen desítky)

– Slovensko – slovenské národní orgány

- jednotný aparát se Slovenskou národní radou (zákonodárná pravomoc), Sbor pověřenců (výkonná moc)

Ústava 1960

<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgyyf6mjggawtcna>

- Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., ze dne 11. července 1960
- Ústava Československé socialistické republiky
- prohlášení I, II, III + 112 článků

My pracující lid Československa prohlašujeme slavnostně:

Společenské zřízení, za které bojovaly celé generace našich dělníků i ostatních pracujících a které měly od vítězství Velké říjnové socialistické revoluce před očima jako vzor, stalo se pod vedením Komunistické strany Československa skutečností i u nás.

Socialismus v naší vlasti zvítězil!

"Každý podle svých schopností,
každému podle jeho práce!"

Lidová demokracie se jako cesta k socialismu plně osvědčila: dovedla nás k jeho vítězství.

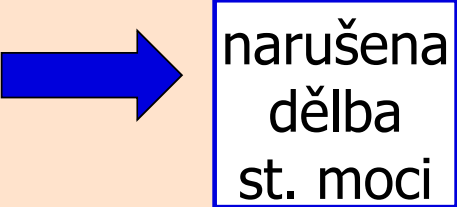
Ústava 1960 – společenské zřízení

- čl. 1 odst. 1 – **socialistický stát**, založený na pevném svazku dělníků, rolníků a inteligence, v jehož čele je dělnická třída
- čl. 1 odst. 2 – jednotný stát **dvou rovnoprávných bratrských národů**, Čechů a Slováků
- čl. 2 - veškerá moc v Československé socialistické republice **patří pracujícímu lidu**
- čl. 4 - Vedoucí silou ve společnosti i ve státě je předvoj dělnické třídy, **Komunistická strana Československa**, dobrovolný bojový svazek nejaktivnějších a nejvědomějších občanů z řad dělníků, rolníků a inteligence (*tj. vláda jedné strany*)
- čl. 13 odst. 1 - všechny organizace a všichni občané, jimž připadá jakýkoli úkol při **plnění státního plánu rozvoje národního hospodářství**, jsou povinni vynaložit nejvyšší úsilí a vyvinout co největší iniciativu, aby byl úkol splněn co nejlépe
- čl. 7 odst. 1 – ekonomický základ – socialistická hospodářská soustava, která **vylučuje jakoukoli formu vykořisťování člověka člověkem**
- čl. 8 odst. 1 - **socialistické společenské vlastnictví** má dvě základní formy: státní vlastnictví, které je vlastnictvím všeho lidu (národní majetek), a družstevní vlastnictví (majetek lidových družstev); dle čl. 9 připuštěno **drobné soukromé hospodářství** založené na osobní práci a vylučující vykořisťování cizí pracovní síly

Ústava 1960 – práva a povinnosti občanů

- sloužily svobodnému, všestrannému rozvoji a uplatnění osobnosti občanů a zároveň upevnění a rozvoji socialistické společnosti
- rovnost
- ale hned **vzápětí právo na práci a odměnu** - zajištěno celou socialistickou hospodářskou soustavou, která nezná hospodářských krizí ani nezaměstnanosti
- **právo pracujících na odpočinek, ochranu zdraví**
- až pak **právo na vzdělání** - založeno na vědeckém světovém názoru a na těsném spojení školy se životem a prací lidu
- **ochrana manželství a mateřství**
- **další práva** – ale spíše na papíře (svoboda projevu, nedotknutelnost osoby, nedotknutelnost obydlí, svoboda vyznání)
- ale i povinnosti - **vrcholnou povinností a věcí cti každého občana je ochrana vlasti a jejího socialistického zřízení**

Ústava 1960

- soustava orgánů zachována – Národní shromáždění, vláda, prezident
 - Slovensko – jen Slovenská národní rada (Sbor pověřenců nebyl v Ústavě)
 - **Národní shromáždění**
 - jediný celostátní zákonodárny sbor, jednokomorové, 300 poslanců, 4 roky
 - aktivně působí k plnění úkolů socialistického státu
 - schvaluje dlouhodobě plány rozvoje národního hospodářství a státní rozpočet
 - bdí nad zachováním ústavy (může zrušit i zákon SNR)
 - volí prezidenta republiky, který je odpovědný NS
 - vláda je odpovědná NS, NS navrhuje prezidentovi odvolání vlády či člena; vyjadřuje souhlas k programovým prohlášením vlády
 - volí NS a odvolává jeho členy
 - zřizuje ministerstva a další ústřední orgány
 - i zde fungovaly výbory a předsednictvo NS
-

narušena
dělba
st. moci

Ústava 1960

– Prezident

- volen NS na 5 let na dvě období, nejméně 35 let požadavek
- odpovědný NS (jedna ze změn oproti předchozím ústavám)
- pravomoci podobné jako jsme viděli u ústavní listiny 1920 a Ústavy 1948

– Vláda

- výkonný orgán odpovědný NS, jmenuje prezident republiky, NS může navrhnout odvolání
- předseda, místopředsedové, ministři
- řídí a kontroluje činnost ministerstev a práci národních výborů
- připravuje dlouhodobé plány rozvoje národního hospodářství a státní rozpočet
- zákonodárná iniciativa, sama vláda zabezpečuje plnění zákonů a dodržování státní disciplíny a vydává usnesení a nařízení na základě zákonů
- jmenuje státní funkcionáře

Ústava 1960

– Slovenská národní rada – úprava opět v Ústavě

– Národní výbory

- definovány v Ústavě jako **nejširší organizace pracujících**
- orgán státní moci a správy v krajích, okresech a obcích
- činnost více odpovídala socialistickému státu než předchozí národní výbory – uspokojování hmotných a sociálních potřeb pracujících, zajišťují ochranu socialistického vlastnictví, účastní se vypracování a uskutečňování plánu rozvoje národního hospodářství atd.

– Soudy a prokuratura

- volené a nezávislé lidové soudy ☺
- chrání socialistický stát, jeho společenské zřízení i práva a oprávněné zájmy občanů a organizací pracujícího lidu
- celou svou činností vychovávají občany k oddanosti a věci socialismu, k zachovávání zákonů a pravidel socialistického soužití i k čestnému plnění povinností ke státu a společnosti
- Nejvyšší soud, krajské a okresní soudy, vojenské soudy, jakož i místní lidové soudy (nemusel být právník, od 21 let – ten, kdo je příkladem v práci, veřejné činnosti i osobním životě – to bylo v zákoně, ne v ústavě)
- prokuratura - dozor nad důsledným prováděním a zachováváním zákonů, v čele generální prokurátor

Ústava 1968

https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1968.html

- ústavní zákon č. 143/1968 Sb. ze dne 27. října 1968 o československé federaci
- preambule a 151 článků

uznávající nezadatelnost práva na sebeurčení až do oddělení a respektující suverenitu každého národa a jeho právo utvářet si svobodně způsob a formu svého národního a státního života, přesvědčení, že dobrovolné federativní státní spojení je odpovídajícím výrazem práva na sebeurčení a rovnoprávnost, avšak též nejlepší zárukou pro náš plný vnitřní národní rozvoj i pro ochranu naší národní svébytnosti a svrchovanosti,

rozhodnutí vytvářet ve společném federativním státě v duchu humanitních ideálů socialismu a proletářského internacionalismu podmínky pro všestranný rozvoj a blahobyt všech občanů a zaručovat jim rovná, demokratická práva a svobody bez rozdílu národnosti,

- předcházel požadavek SNR (březen 1968)
- Česká socialistická republika a Slovenská socialistická republika od 1/1/1969
- z unitárního státu >>> federace

Ústava 1968 – základní ustanovení

- federativní stát dvou rovnoprávných bratrských národů, Čechů a Slováků
- vybudovány na zásadách **socialistické demokracie**
- státní moc vykonává pracující lid svými zastupitelskými sbory
- **hospodářství** ČSSR je integrací dvou národních ekonomik, české a slovenské
- **státní občan** každé z obou republik je zároveň státním občanem Československé socialistické republiky

Ústava 1968 - rozdělení působnosti mezi federaci a republiky

- je to federace – vzpomeňte, co jsme se učili o federaci – musí být rozděleny pravomoci federativního státu jako celku a jednotlivých států
- **výlučná působnost** – výlučně orgány Československé socialistické republiky
 - zahraniční politika, uzavírání mezinárodních smluv, národní obrana, federální státní hmotné rezervy, federální zákonodárství, ochrana federální ústavnosti
- **sdílená působnost** – to, co je taxativní, tak orgány ČSSR, to, co není, tak orgány České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky
 - plánování, finance, průmysl, zemědělství a výživa, doprava, pošta a telekomunikace, práce a mzdy, vnitřní bezpečnost atd. – celá řada oblastí
- **co nebylo uvedeno** - výlučná působnost České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky

Ústava 1968

– Federální shromáždění

- dvoukomorové – Sněmovna lidu a Sněmovna národů
- Sněmovna lidu – 200 poslanců voleni přímou volbou (první byla bez voleb – vzešla z NS)
- Sněmovna národů – 150 poslanců - reprezentuje rovné státoprávní postavení obou republik, voleni přímou volbou – půlka v ČSR a půlka v SSR
- svolává a ukončuje zasedání prezident
- volí prezidenta
- jedná o programovém prohlášení vlády, kontroluje její činnost, jedná o důvěře vládě
- přijímá Ústavu a jiné zákony FS
- zásadní otázky vnitřní a bezpečnostní politiky, vypovídá válku
- schvaluje střednědobý národohospodářský plán a státní rozpočet federace
- volí a odvolává členy Ústavního soudu Československé socialistické republiky atd.
- řada orgánů: předsednictvo, předseda, předsednictva sněmoven, předsedové sněmoven, výbory a komise sněmoven, ověřovatelé

Ústava 1968

– Prezident

- volen FS na 5 let na dvě období
- odpovědný FS
- pravomoci mírně odlišné, ale vychází z Ústavy 1960

– Vláda

- výkonný orgán odpovědný FS – každá ze sněmoven může vyslovit nedůvěru
- velmi důležité postavení – celostátní působnost
- předseda, místopředsedové, ministři a státní tajemníci
- rozhoduje o návrzích zákonů FS, o vládních nařízeních, provádí programové prohlášení vlády, rozhoduje o zásadních otázkách vnitřní a bezpečnostní politiky, o národohospodářských plánu, státního rozpočtu, jmenuje funkcionáře atd.

Ústava 1968

- **Soudnictví**
 - Ústava upravuje Ústavní soud Československé socialistické republiky
 - chrání ústavnost
 - soulad zákonů a zákonných opatření FS s Ústavou, soulad ústavních zákonů a zákonů České národní rady a Slovenské národní rady
 - rozhoduje o ochraně ústavou zaručených práv a svobod
 - 12 členů, imunita jako poslanci FS
 - jinak republikové soudy (okresní, krajské, Nejvyšší soud republiky) a federální soudy (Nejvyšší soud ČSSR, vojenské soudy, příp. polní soudy), nejsou místní lidové soudy
- **Státní orgány České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky**
 - Česká národní rada a Slovenská národní rada – Národní rada jako jediný zákonodárny orgán, nejvyšší zastupitelský sbor, představitel národní svrchovanosti
 - vláda České socialistické republiky a vláda Slovenské socialistické republiky

K. Gottwald

A. Zápotocký

A. Novotný

L. Svoboda

1948-1953

1953-1957

1957-64-1968

1968-73-1975

G. Husák

1975-80-85-1989

V. Havel

1989-90-1992-2003

Vývoj v letech 1989 až 1992

- Ústava z roku 1968 platí nadále (do 31.12.1992 vč.)
- každý rok několikrát měněna, novelizována - například
 - Sněmovna lidu – 150 poslanců namísto 200
 - úprava vlastnictví a vlastnického práva změněna
 - do působnosti České a Slovenské Federativní Republiky přidána ochrana živ. prostředí
 - přidána úprava místní samosprávy – základem je obec, právo volit
 - úprava působností federace a jednotlivých republik
 - ústavní zákon č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako ústavní zákon Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky
 - ústavní zákon o Ústavním soudu České a Slovenské Federativní Republiky
 - ústavní zákon o referendu - mohou být předloženy občanům České a Slovenské Federativní Republiky

Pojmosloví

- Česká socialistická republika → Česká republika (březen 1990)
- Slovenská socialistická republika → Slovenská republika (březen 1990)
- stále to byla ale federace - Československá federativní republika (březen 1990), Česká a Slovenská Federativní Republika (duben 1990 – prosinec 1992)
- pomlčka mezi Česká-Slovenská odmítnuta nakonec

Zdroje

- všechny Ústavy a ústavní zákony zde zmíněné (odkazy na Ústavy průběžně v textu)
- VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. uprav. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016 .
- FILIP, Jan a Jan SVATOŇ. *Státověda*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011.

**MUNI
LAW**

DĚKUJI

Dotazy: malachta@mail.muni.cz

Obrázky staženy z google obrázků, není-li uvedeno jinak